

En kort information om Sensorisk Hyperreaktivitet (SHR) eller luftvägsbesvär utlösta av kemikalier och dofter

Docent Eva Millqvist

Bakgrund

Känslighet för dofter och vanligt förekommande kemiska ämnen förefaller ha blivit ett verkligt problem först de senaste 50 åren och troligen finns det ett samband med den västerländska livsstilen. Uttrycket sensorisk hyperreaktivitet (SHR) har använts bara de sista tio åren och innebär känslighet för dofter och kemiska ämnen med symptom lokaliserade främst till ögonen och luftvägarnas slemhinnor. Karakteristiskt för SHR är en ökad hostkänslighet för det retande ämnet capsaicin.

Symptom vid Sensorisk Hyperreaktivitet

Tillståndet SHR är lätt att förväxla med astma och allergi vilket kan leda till felaktig information och medicinering. Vid SHR får man inte den kramp i luftvägarna som är karakteristiskt för astma och som framgångsrikt kan behandlas med luftrörsvidgande medicin. Inte heller rör det sig om allergiska reaktioner där man utvecklar så kallade antikroppar mot ett eller flera ämnen. Förutom luftvägssymptom har en del patienter med SHR också mer allmänna besvär som huvudvärk, yrsel, trötthet och svettningar.

Symptom som kan tolkas som astma

- Tungt att andas
- Svårt att få luft
- Tryck i bröstet
- Värk/irritation i bröstet
- Hosta-slem

Symptom som kan tolkas som allergi

- Ögon irritation, t ex klåda och rodnad
- Näs irritation, t ex nästäppa och snuva
- Hals irritation, t ex heshet och klåda

Utlösande faktorer

Låga nivåer av kemikalier (normalt betraktade som icke skadliga) kan utlösa luftvägssymptom.

• Parfym - kosmetika	• Blomdoft	• Luftföroreningar
• Parfymade produkter	• Cigarettrök	• Avgaser
• Olika kemikalier	• Mögel	• Kall luft och ansträngning

Utredning

Symptomen liknar de vid astma och allergi. Därför genomgår de flesta patienter med Sensorisk Hyperreaktivitet en astma- och allergiutredning med spirometri (kontroll av lungfunktionen) och pricktest i huden (för att påvisa en eventuell pollen-, pälsdjurs- eller kvalsterallergi). Ibland görs också ett så kallat metakolintest, som visar om luftrören drar ihop sig när ämnet metakolin andas in. Om så är fallet talar det för en bakomliggande astma. Vid Sensorisk Hyperreaktivitet är astma- och allergiutredningen för det mesta helt normal. Det finns ingen specifik test för att påvisa "parfymallergi" eller "rökallergi". Tål man inte parfym eller rök handlar det inte om allergi utan om ospecifik överretbarhet i slemhinnorna. Ett

inandningstest med capsaicin (se nedan) är positivt (onormal reaktion) vid Sensorisk Hyperreaktivitet.

Orsaker till kemisk känslighet

Kemisk känslighet har varit ett kontroversiellt ämne, delvis på grund av att man inte har kunnat kartlägga de bakomliggande mekanismerna. Olika forskare har ansett att känsligheten beror på immunologiska, neurologiska eller psykologiska faktorer.

Multiple Chemical Sensitivity (MCS) är ett begrepp som främst används i USA och innebär generella symptom från många olika organsystem. Ett utmärkande drag för begreppet är att tillståndet anses ha förvärvats efter långvarig kontakt med, eller akut skada av, något kemiskt ämne. Tillståndet har förutom MCS kallats vid många olika namn bland annat Idiopathic Environmental Intolerance (IEI).

När det gäller SHR (huvudsakligen ögon och luftvägsbesvär) upplever de flesta patienter inte att det finns något sådant samband. Den bakomliggande orsaken anser vi vara en obalans i det sensoriska nervsystemet i luftvägarna som medför en överretbarhet hos sensoriska nerver för dofter och kemiska ämnen i låga koncentrationer men själva grundorsaken till besvären känner vi ännu inte till.

Aktuella forskningsresultat i korthet:

- En obalans i sensoriska nerver kan ligga bakom besvären vid SHR
- Luftvägssymptom utlösta av dofter och kemiska ämnen kan påvisas i vetenskapliga studier.
- Luftvägssymptom kan utlösas via ögonen med dofter och kemiska ämnen
- Livskvaliteten är försämrade hos personer med luftvägssymptom utlösta av dofter och kemiska ämnen
- Capsaicin är den heta ingrediensen i spansk peppar som får det att bränna i munnen när vi äter starkt kryddad mat. Hostkänslighet för inandad capsaicin (utspätt i koksalt) speglar känsligheten hos de så kallade sensoriska nerverna i luftvägar och ögon. Många patienter med luftvägs- och ögonsymptom utlösta av dofter och kemiska ämnen får mer hosta av att andas in capsaicin än friska kontrollpersoner
- Ett standardiserat hosttest med capsaicin är ett diagnostiskt hjälpmedel vid SHR
- Cirka en tredjedel av den vuxna svenska befolkningen upplever någon form av besvär utlösta av dofter och kemiska ämnen
- 6 % av den vuxna befolkningen i Sverige bedöms ha diagnosen SHR och 70 % av dem är kvinnor
- Ansträngning i kyla kan hos patienter med SHR framkalla hosta och luftvägsbesvär som inte beror på astma
- Besvären vid SHR kvarstår ofta under en längre period men de flesta patienter lär sig leva med problemen
- Vår användning av kemikalier, parfymade och dofttillsatta ämnen ökar stadigt

Behandling

Det finns ingen specifik behandling för överkänslighet mot dofter och kemiska ämnen. De flesta patienter med SHR har provat mediciner för astma och allergi med tveksam eller otillräcklig effekt. Ofta är det möjligt att sluta med en del mediciner utan symptomen

försämras. Det är dock mycket viktigt att inte experimentera med sina mediciner på egen hand; all ändring av medicinering ska ske i samråd med behandlande läkare. För patienter med astma och allergi kan det vara direkt farligt att plötsligt upphöra med pågående medicinering

Förebyggande åtgärder

Den som inte har besvär av doftöverkänslighet måste respektera problemen och undvika parfymerade produkter när man vet att någon får besvär av dem. Västra Götaland har generella riktlinjer för sjuk- och hälsovården när det gäller rökning och parfymerade produkter. Inga patienter ska behöva utsättas för detta i hälso- och sjukvården.

Det är viktigt att patienten själv informerar omgivningen om sina besvär på ett tydligt sätt.

Samband mellan Sensorisk Hyperreaktivitet och astma och allergi

Det händer ofta att även patienter med "vanlig" astma och allergi anger känslighet för dofter och kemiska ämnen. Patienter med obehandlad astma har en ökad känslighet för inandat capsaicin som dock försvinner efter behandling med inandat kortison. Trots effektiv medicinering mot astma och allergi kan vissa doftutlösta besvär kvarstå. Sambanden mellan SHR och astma är inte helt kartlagda men det förefaller som om en patient med pågående astma och allergibesvär är känsligare för kemikalier och dofter än när symptomen är välbehandlade och i ett lugnt skede.

Sammanfattning

Varför vissa drabbas av luftvägsbesvär utlösta av dofter och kemiska ämnen är ännu okänt. Fler kvinnor än män har besvär och det är vanligt hos patienter med samtidig astma och allergi. Vid SHR är ett hosttest med capsaicin vägledande vid utredningen. Någon specifik behandling finns inte utan i möjligast mån får den som är känslig försöka undvika det som brukar utlösa problem.